

KISKASTÉLY KRÓNIKA

A BALATON DÉLI PARTJA FELŐL SOMOGY LANKÁS DOMBJAI KÖZT HALADVA, ELHAGYVA SOMOGYVÁRT, MAJD ÚJABB KIS FALVAKAT, ÉRKEZÜNK A ZSÁKFALUBA, ALSÓBOGÁTRA. A FORRÓ NYÁRI DÉLELŐTTÖN A SZÉP, RENDEZETT PORTÁK AJTÁJA, ABLAKA ZÁRVA, AZ UTCÁN TEREMTETT LÉLEK SINCS. A KÖZSÉGHÁZA KAPUJA NYITVA, DE BENT CSUKOTT AJTÓK FOGADNAK, AZ ÉPÜLET MÖGÖTT NÉHÁNYAN MÉGISCsak AKADNAK, ÁM A KÉRDÉSRE, MERRE INDULJUNK A KISKASTÉLYHOZ, BIZONYTALAN A VÁLASZ, FÖLFELÉ VAGY MÉGIS INKÁBB LEFELÉ... AZTÁN MEGEGYEZÜNK, A MEGÚJULT KASTÉLYHOZ FÖLFELÉ VISZ AZ ÚT.

RÓNA KATALIN

A levéltári és régészeti adatok szerint Árpádkori-nak nevezett, somogyi helységnek ugyanis két kastélya is van. Hiszen valaha nem volt kis település ez a ma mindössze háromszáz lelkes község. Ahogy a helyiek magyarázzák, a község Bogát harkáról kapta a nevét. A fejedelem hatalmát a X. században azok a gyevasat fel dolgozó kohásztelepek alapozták meg, amelyeket az elmúlt évtizedben tártak fel a régészek. A terület és a környéken található pusztákat 1083–1095 táján Szent László király a Szent Márton nevét viselő, pannonthalmi bencés apátságnak adta, majd 1229-ben a Székesfehérvári káptalan

birtoka lett. A középkorban Alsóbogát nagy falu volt, húszhektárnyi területen lelhetők fel az ebből az időből származó cserepek. A község a pannonthalmi apátságához tartozott, majd a török időkben elnéptelenedett. A jobbágytelkes gazdák művelte Alsó- és Felsőbogát urai a későbbiekben folyamatosan változtak. A Lengyel, a Boronkay, a Festetics, majd a Zichy családé lett. A környéket végül az Inkeyek birtokolták az 1940-es évek második feléig. De térjünk vissza a két kastélyhoz. Az egyik hatalmas őspark közepén áll a kétszintes Festetics–Inkey-kastély, amely egyre sürgetőbben

várja, hogy új tulajdonosa végre hozzálasson helyreállításához, s ne csak a további pusztulást megakadályozó, égető feladatokat végeztesse el. S észak felé van a másik kúria, vagy, ahogy nevezik, a Kiskastély. Amint az utolsó házat is elhagyjuk, cserépfedéses téglakerítés állja el az utat. Megérkeztünk, a kerítés mögött, a parkban majd a Kiskastély fogad. Dr. Gere László tanulmányából tudjuk, a kerítés délkeleti fala megmaradt, s egy, az 1970-es években készült fotón még épebbnek tűnt a kapu és a kerítés cserépfedése is, mint amikor a 2000-es évek elején a kutatás folyt. Ahogy tanulmányában

írta, az elburjázott fák tuskóinak kiszedések a keleti rész alapozása a humusz alatt előkerült, s jól felismerhetők voltak a kettős tagolású kapu pillérbázisai. Ugyanitt a növényzet közt megtalálták a kapu kerékvetőit is. A kerítésalapokat dr. Örsi Károly felmérte. Dr. Gere László így fogalmazott: „A felmérés és a kataszteri térkép, valamint az archív fotó alapján a téglakerítés hitelesen helyreállítható.”

„A házba életet vittek lakói, miközben igyekeztek mindent megőrizni, ami eredeti, az épület értéke. Megőrizni és megmutatni, de úgy, hogy mindez a mai életnek ne mondjon ellent, hogy a ház élni, létezni tudjon a XXI. század valóságában.”

S most az immár élénk tárló látvány azt mutatja, így történt. Ami a kerítést, a kertet s mindenekelőtt a kúria egészét illeti.

Fiatal nő enged be a területre, ő a tulajdonosok helyi segítője, alkalmazott, egyszerre kertész és tán mondhatjuk úgyis, mindenek. Olyan szeretettel beszél a tulajdonos családról, a nemrég elhunyt Nagyházi Csaba műkereskedőről, feleségéről, a ház asszonyáról, Soóky Mariettáról, a gyerekekről, az unokáról s közben a kertről, a növényekről, a kézzel kiásott, téglakávájú kútról, a házról, a még csak kívülről helyreállított magtárról, megmutatva hatalmas belső tereit, arról a munkáról, ami

A kastély keleti szárnyában van az előtér, a konyha, a fürdőszoba

itt az elmúlt öt esztendőben folyt, ahogy csak leghívebb barátok, szinte már családtagnak számító alkalmazottak teszik. S persze nem titkolja, micsoda nagy dolog, hogy a tulajdonos munkát adott a helyieknek, egy olyan kis faluban, ahol vajmi kevés a munkaalkalom.

Még mielőtt végigsétálnánk a valószínűsíthetően a XVIII. század végén

épült, földszintes, kéttraktusos, téglalap alaprajzú, kontyolt manzárdtetős, későbarokk Kiskastély helyreállított termein, vessünk egy pillantást a múltba. Idézzük fel Nagyházi Csaba korábbi szavait. Annak idején arról beszélt, hogy húsz-harminc eladó kúriát is megnéztek a Balaton környékén, Fenyves, Szemes vidékén, amikor eljutottak Alsóbogátra, ahol

a sűrűre nőtt, elvadult növényzettől alig lehetett látni az egyre romló állapotban lévő, de mégiscsak számos értékét őrző, megmaradt, és új gazdát remélő házat. Amit egy ideig a környékbeli termelőszövetkezet használt, különös módon lényegében megőrizve a tereket, amelyeket a helyenként felhúzott elválasztófalak sem tettek tönkre, ahogy a parkettát, a mennyezetet sem, sőt a leomló rész, a mészrétegek alól bukkant elő Dorffmeister festménye.

De ne fussunk még előre. Hogyan is emlékszik az első találkozások egyike Czeplédyné Levárdy Henriette, aki műemlék-felügyelőként végigkísérte az épület megújulását? Arról mesél, miközben az immár eredeti szépségében álló épület előtt állunk, s épp a különleges, „negatív plasztikájú”, süllyesztett síkú tagozatokkal létrehozott homlokzati megoldásra hívja fel a figyelmet, hogy félve, óvatosan tudakolta Nagyházi Csabától, vajon milyen sorsot szán az épületnek, milyen tervei vannak, mi lesz a kastély funkciója. S alig hitt a fülének, amikor meghallotta a választ, a családé lesz, maguk akarnak majd élni itt. Mondhatnánk erre, a kúria eredeti funkcióját kapta vissza. Aztán jött az újabb kérdés: és a manzárd, azzal mi lesz? Gyönyörű, nagy tér, érkezett a felelet, mi lenne vele, úgy hagyjuk, ahogy eredetileg épült. S innen már csak egyetlen lépés volt, az újabb, ritka tulajdonosi döntés, a cserepeket nem kell bántani, nem kell újakra cserélni... Igen, a műértő Nagyházi Csaba hiteles, az eredetit méltón őrző műemléki felújításra szánta el magát. Szakembereket hívott, s maga is dolgozott, ha lehet, kétkézi munkát végzett, s persze munkát adott a környék lakóinak is. Az épület falkutatása dr. Gere László nevéhez fűződik, a homlokzat állapotát szemléletesen mutatja, amikor azt írja: „A homlokzatok vakolata nagyon rossz állapotban van. A vakolatokat nagymértékben károsította

▲ Restaurátorra várva

◀ Az előtér festett falképekkel fogadja az érkezőt

a falakra csorgó esővíz, illetve a kúszónövényzet. A keleti homlokzat alsó harmadáról szinte teljes egészében hiányzik a vakolat. A meglévő vakolatok vizsgálata során kiderült, hogy az kétrétegű. A felső vakolat kissé vöröses árnyalatú. Alatta megszelt felület, illetve szürkés vakolat található. A kúria újravakolása előtt a homlokzatról leverték a korábbi vakolatból készült homlokzati díszítést.” Aztán már a keleti homlokzatról szólva hozzáteszi: „A két kőkeretes részen a vakolat pusztulása olyan nagymértékű volt, hogy csak két kisebb felületen lehetett megfigyelni az eredeti díszítés részletét... a keleti homlokzat északi része volt a legrosszabb állapotban. A régi homlokzat díszítéseit itt csak a középrizalt utáni első két ablaknál lehetett megfigyelni és felmérni...” A tanulmány rávilágít arra is, hogy a keleti oldalon fennmaradt részletek önmagukban nem lettek volna elegendőek a rekonstrukcióhoz. Végül azonban az tette lehetővé, hogy az átellenes

ICOMOS-DÍJ ALSÓBOGÁT, KISKASTÉLY

Az épület kiemelkedő és példamutató módon megvalósított helyreállításáért, új funkcióbba helyezéséért és az épületkutatás során feltárt díszítőfestés restaurálásának elismeréseként.

Az ingatlan a második világháború után – a kastélyaink általános sorsában osztozva – elvesztette eredeti rendeltetését, majd, miután méltatlan hasznosításai megszűntek, üresen maradt és végletesen rossz állapotba került. 2006-ban került magánkézbe. A helyreállítást példamutató kutatás és ezen alapuló gondos és hozzáértő tervezés előzte meg. A kutatás váratlan és meglepő eredményt hozott: a földszintes, kéttraktusos késő barokk Kiskastély tizenhat helyiségéből kilencben értékelhető, bemutatásra alkalmas, Dorffmeister alkotta díszítő festést tárt fel.

Az épület felújítási tervei a kutatási eredmények felhasználásával, az épület eredeti térstruktúrájának megőrzésével, az „enfilade” visszaállításával készült, kiterjedt az épület pincéjére is. A lakófunkció ma elengedhetetlen vizesblokkjait nagyvonalúan, egy-egy teljes helyiség körültekintően kialakított felhasználásával oldották meg. A falfestések helyreállítása, restaurálása az építéssel párhuzamosan példamutató gondossággal és szakmai színvonalon történt meg dr. Szűcs Endre tervező, Phd. Gere László kutató, Gyöpös Miklós, Szűcs Gergely, Boromisza Péter, Heitler András, Nemessányi Klára, Springer Ferenc festőrestaurátorok, dr. habil Szentkirályi Miklós restaurátor szakértő munkájának köszönhetően.

Az alsóbogáti Kiskastély mindenre kiterjedő, magas szakmai színvonalú helyreállítása dicséretes példa a műemlékek tulajdonosai, hasznosítói, használói és különösen azok számára, akik magántőkét fordítanak műemlék helyreállítására, részt vállalva ezzel a közösség, az egész nemzet számára jelentős értékek megőrzésében és méltó bemutatásában.

oldalak pontos másai egymásnak, nemcsak formailag, de méretben is. S összefoglalásában kiemeli: „A kúria rekonstruált külső homlokzatát vissza kell állítani, tekintve, hogy annak hitelessége 90 százalék felett van. A rekonstruált homlokzat egyedülálló a magyar késő barokk építészetben, így helyreállítása mindenféleképpen szükségszerű.”

Az immár megújult kúriába innen, a keleti oldal felől, a kőkeretes bejárati ajtón lépünk be, s az élénk tárló kép máris azt igazolja, amit már a kertből is sejteni lehetett, a hiteles műemléki szemlélet, az igényes helyreállítás és az otthonosság szépen megfér itt egymással. A házba életet vittek lakói, miközben igyekeztek mindent megőrizni, ami eredeti, az épület értéke. Megőrizni és megmutatni, de úgy, hogy mindez a mai életnek ne mondjon ellent, hogy a ház élni, létezni tudjon a XXI. század valóságában. Kiszolgálja lakóit, akik a tudományos alapossággal és igényességgel készült kutatás alapján készült rekonstrukciós terv szerint állítottak mindent helyre. Szép példáját adva így annak a gondolkodásnak, amelynek lényege, hogy az új funkcióval – amely esetünkben persze szerencsésen egyáltalán nem áll távol az egykorvolttól – életet lehet adni egy már-már pusztulásra ítélt épületnek is. Az épület belső kutatása, ahogy kibontakoztak a boltívek, a boltozatok, a falfülkék, az elfalazott ajtók, a válaszfalakkal ideiglenesen megosztott terek, elfalazott kandalló s mind a többi, egyre nyilvánvalóbbá tette, hogy nagyon is szükségszerű és helyénvaló rekonstrukatív szemlélettel nyúlni az épülethez, az eredeti terek, összefüggések, az egykori részletek visszaállítása különleges értéket hozhat létre. Így kerülhetett sor az egyik legszebb és legértékesebb térszerkezeti elem, a nyugati traktus hosszanti, észak-déli tengelyében elhelyezett ajtósor visszaállítására. Ezek közül, ahogy az a kuta-

◀ *A díszterem freskórészlete*

▶ *A fuvolás fiú, Dorffmeister szignójával*

Fotók: Hack Róbert

tásról szóló tanulmányból kiderül, több el volt falazva, megnyitásuk az összenyúló termek térélményének kiteljesítése lett.

A festőrestaurátori szondázás, majd részletes kutatás ugyancsak a vártnál gazdagabb és izgalmasabb eredményeket hozott, az egymásra festett különböző színárnyalatú, öt, hét, volt, ahol még több festékréteg alól bontakoztak ki a díszítőfestések, és a munka előrehaladtával láthatóvá váltak a barokk és a klasszicista falképek maradványai, részletei, figurái, kompozíciói. És eljött az a pillanat is, amikor a válaszfal lebontása után a lehulló vakolat alól előbukkanhatott a díszterem mennyezeti freskója, a Saturnalia, Dorffmeister szignójával. Akárcsak a többi terem kisebb-nagyobb falképei, az előtér Jupiter és Junója, a könyvtárszoba tudásról valló alkotása, az esernyős férfi, a nyulas, a papagájos kifestések, a fuvolás fiú... Az épület tizenhat helyiségéből kilencben ugyanis hitelesen restaurálható alkotásokat tártak fel, tisztítottak, állítottak helyre, konzerváltak, egészítették ki a meglévő maradványokból, helyenként analógiákból a művészek. Két olyan helyiség van, ahol még váratnak magukra a falképmaradványok. Memen-tóként így maradnak? Vagy idővel rájuk is sor kerül, ezt majd a házlakói, akik a falak közt töltik napjait, döntik el.

S a házról, a megújított kastélyról beszélve aligha szabad szó nélkül hagyni a látványos fürdőhelyiséget. Már a kutatási tanulmányból kiderült, a fürdőszoba elhelyezése problémát okozhat, bár a szakértő véleménye szerint a „ház a maga korában igen magas komfortfokozatú volt”. Nyilvánvalóan nem kerülhetett olyan helyiségbe, ahol díszítőfestés volt, s a tervezői szemlélet és bravúr

ezúttal úgy látszik, találkozott a tulajdonos különleges igényével, befogadókészségével. Nos, a kétségtelenül meghökkentő fürdőszoba egyik izgalmas, mai tere a háznak. A konyha egyszerre szolgálja a korabeli látványt és a ma háziasszonyát. Miként valamennyi helyiség, lakószoba, hálóhelyiség, díszterem pontosan stílusban tartott, hű az épülethez. Méltán dicséri megálmodóit, létrehozóit, a korán elment, műértő Nagyházi Csabát és családját, s mindazokat a társakat: kutatót, restaurátorokat, tervezőt, műemléki felügyelőt, szakembereket, munkásokat,

akik részt vettek a Kiskastély újjá-születésében.

Kutató:

PhD. Gere László

Restaurátorok:

Gyöpös Miklós és Szűcs Gergely, valamint Boromissza Péter, Heitler András, Nemessányi Klára és Springer Ferenc

Restaurátor szakértő:

dr. habil Szentkirályi Miklós

Építész-tervező:

dr. Szűcs Endre

Műemléki felügyelő:

Czeplédyné Levárdy Henriette ■